

11. Ceza Hukuku Günleri

*Koruma Tedbirleri ve Türk Anayasaları ile Yeni Anayasa Önerilerinde Koruma Tedbirlerine İlişkin
Düzenlemeler*

Kurullar

Kongre Onursal Başkanları/Ehrenpräsidenten der Tagung/Honorary Presidents of Congress

İsmail Rüştü Cirit

Yargıtay Birinci Başkanı

Prof. Dr. Mahmut Ak

İstanbul Üniversitesi Rektörü

Kongre Başkanı/Präsident der Tagung/ President of Congress

Prof. Dr. Adem Sözüer

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı

Düzenleyen Kurumlar/Organisierende Institutionen/Organising Institutions

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Türkiye Adalet Akademisi

Leiden Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Szeged Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Deutsche Stiftung für Internationale Rechtliche Zusammenarbeit e.V. (IRZ)

İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Düzenleme Kurulu/Organisationskomitee/ Organising Committee

Prof. Dr. Philip Kunig

Prof. Dr. Stephen C. Thaman

Prof. Dr. Bahri Öztürk

Prof. Dr. Adem Sözüer

Prof. Dr. Kristina Karzai

TAA Başkanı Yılmaz Akçıl

TAA Bşk. Yrd. Mustafa Artuç

Doç. Dr. Pınar Ölçer

Yard. Doç. Dr. Selman Dursun

Yard. Doç. Dr. Serdar Talas

Yard. Doç. Dr. Tuba Topçuoğlu

Yard. Doç. Dr. Gottfried Plagemann

Yard. Doç. Dr. Mehmet Maden

Bilimsel Danışma Kurulu/Wissenschaftlicher Beirat/ Scientific Advisory Committee

Prof. Dr. Manuel Cancio

Prof. Dr. Mark Zöllner

Prof. Dr. Daniele Negri

Prof. Dr. Feridun Yenisey

Prof. Dr. Durmuş Tezcan

Prof. Dr. Cumhur Şahin

Prof. Dr. Ahmet Gökçen

Prof. Dr. Veli Özer Özbek

Prof. Dr. Faruk Turhan

Prof. Dr. Mustafa Ruhan Erdem

Prof. Dr. Vahit Bıçak

Prof. Dr. Hakan Hakeri

Prof. Dr. Mahmut Koca

Prof. Dr. Caner Yenidünya

Prof. Dr. Recep Gülşen

Prof. Dr. Ali Rıza Çınar

Prof. Dr. Ali Kemal Yıldız

Prof. Dr. İlhan Üzülmöz

Prof. Dr. İbrahim Dülger

Prof. Dr. Çetin Arslan

Prof. Dr. Edisher Putkaradze

İkinci Bölüm Tutuklama ve Adli Kontrol

Prof. Dr. Ali Kemal Yıldız*
Yard. Doç. Dr. Selman Dursun**
Yard. Doç. Dr. Serdar Talas**

1) Tutuklama kararı vermeye yetkili merciler hangileridir? Tutuklama kararının verilmesinde nasıl bir usuli süreç öngörülmüştür?

Tutuklama kararı, AY 19/3 uyarınca yalnızca **hâkim** tarafından verilebilir. Ceza muhakemesi sürecinde söz konusu kararı, **soruşturma evresinde** savcının talebi üzerine **sulh ceza hâkimi**, **kovuşturma evresinde** ise savcının talebi üzerine veya resen yetkili **mahkeme** verir. **Savcının tutuklama taleplerinde** mutlaka gerekçe göstermesi ve adli kontrol uygulamasının yetersiz kalacağını belirten hukuki ve fiilî nedenlere yer vermesi şarttır (CMK 101/1).

Soruşturma evresinde istinai olarak **soruşturmanın sulh ceza hâkimi tarafından yapılması** (CMK 163) halinde tutuklama kararının kim tarafından verileceği hususu tartışmalıdır. Mülga CMUK 158'de açıkça bu durumda sulh ceza hâkiminin tutuklamaya karar verebileceği düzenlenmişken CMK 163'te bu yönde bir açıklık yoktur. Doktrinde farklı görüşler ileri sürülmekle birlikte genel kuralın dikkate alınarak savcı gibi hareket eden sulh ceza hâkiminin **bir başka sulh ceza hâkiminden** bu yönde talepte bulunması, koruma tedbirlerinde geçerli kanunilik ilkesinin bir gereği olduğu gibi aynı işte hem savcılık hem de hâkimlik yapması (CMK 22/1-g) tarafsızlık açısından da mümkün olmamalıdır.

Kovuşturma evresinde dosyanın **bölge adliye mahkemesine** veya **Yargıtay'a** gelmesi halinde tutuklama kararının verilmesi gerektiğinde buna kimin karar vereceği hususu da açık değildir. CMK 104/3'te bölge adliye mahkemesi veya Yargıtay'ın tutuklunun salıverilmesine talep üzerine veya resen karar verilebileceği belirtilmekte, ancak tutuklama kararı verip veremeyecekleri düzenlenmemektedir. Doktrinde bu husustaki yetkinin **yerel mahkemede** olduğu görüşü savunulmaktadır.

2) Tutuklama kararı için öngörülen şüphe derecesi nedir?

* İstanbul Ticaret Üniversitesi Hukuk Fakültesi
** İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Tutuklama kararının verilebilmesi için AY 19/3 uyarınca suçluluk hakkında "kuvvetli belirti" (aynı ifade mülga CMUK 104/1), CMK 100/1'e göre ise "**kuvvetli suç şüphesi**" bulunmalıdır. Söz konusu şüphe derecesi, iddianamenin düzenlenmesi için aranan "yeterli şüphe"den (170/2) daha yoğun, mahkûmiyet ihtimalinin kuvvetle muhtemel olduğu bir niteliktedir.

3) Uzatma süresi de dâhil olmak üzere tutukluluk süreleri ne kadardır?

Tutukluluk süresi ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen (örneğin 10 yıldan daha az hapis cezasını gerektiren), esasen asliye ceza mahkemesinin madde itibarıyla yetkisinde olan işlerde azami 1 yıldır. Bu süre zorunlu hallerde gerekçeleri gösterilerek 6 ay daha uzatılabilir. Ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde ise süre azami 2 yıl olup bu sürenin de gerekçeli olarak toplam 3 yılı geçmeyecek şekilde uzatılması mümkündür. Uzatma kararlarının, savcının ve şüpheli/sanık ve müdafinin görüşleri alındıktan sonra verilmesi gerekir (CMK 102). Netice olarak tutuklama süreleri, ağır cezalı olmayan işlerde uzatma dâhil 1 yıl + 6 ay = **1,5 yıl**, ağır cezalı işlerde ise 2 yıl + 3 yıl = **5 yıl** şeklindedir. Ancak aşağıda ayrıca değinileceği üzere Yargıtay, ilk derece mahkemesinin hükmünü oluşturmasından sonra tutuklulukta geçecek süreyi, Kanundaki bu tutukluluk sürelerine dâhil etmemektedir.

Mülga CMUK'ta tutuklulukta geçecek süre farklı düzenlenmişti. Kanunun ilk halinde mevcut olmayan süre sınırlaması, 1992 yılında 3842 sayılı Kanunla yapılan reformla getirilmiştir. Buna göre soruşturma evresinde azami süre **6 ay** iken kovuşturma evresinde, soruşturma evresindeki süre dâhil **2 yıl** şeklindeydi. Ancak soruşturmanın veya yargılamanın özel zorluğu veya geniş kapsamlı olması sebebiyle belirtilen sürelerin sonunda kamu davası açılmamış veya hüküm tesis edilememişse, alt sınırı 7 yıla kadar hapis cezasını gerektiren suçlarda tutuklama kararının **kaldırılacağı** öngörülmüştü. Buna karşılık alt sınırı **7 yıl ve daha fazla hapsi gerektiren suçlarda** tutuklama sebebine, delillerin durumuna ve şüpheli/sanığın şahsi hallerine göre tutukluluk halinin devamına veya sona erdirilmesine veya uygun görülecek nakdi kefaleti vermesi şartıyla tahliyesine karar verilebileceği düzenlenmişti (CMUK 110). Dolayısıyla bu ikinci ihtimalde azami bir süre sınırı bulunmamaktaydı.

4) Tutuklama nedenleri nelerdir?

AY 19/3'e göre suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişilerin, "**kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek amacıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde**" tutuklama kararı verilebilir. CMK 100/2 uyarınca ise; a) Şüpheli veya sanığın kaçması, saklanması veya kaçacağı şüphesini uyandıran somut olgular varsa (kısaca **kaçma şüphesi**) veya b) Şüpheli veya sanığın davranışları; 1. Delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme, 2. Tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunma hususlarında kuvvetli şüphe oluşturuyorsa (kısaca **delilleri karartma tehlikesi**) tutuklama nedeni olarak kabul edilebilmektedir. Maddenin 3. fıkrasında ise katalog halinde birtakım suçlar sayılmış ve bu suçların işlendiği hususunda kuvvetli şüphenin varlığı halinde tutuklama nedenlerinin (kaçma/delilleri karartma) de **varsayılabileceği** belirtilmiştir.

Mülga CMUK'nda da bu nedenler benzer şekilde düzenlenmiştir. Buna göre suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler hakkında; 1. Kaçma şüphesini uyandıracak vakıalar bulunması (kaçma şüphesi), 2. Delillerin yok edilmesi, değiştirilmesi, gizlenmesi, şeriklerin

uydurma beyana veya tanıkların yalan tanıklığa veya tanıklıktan kaçmaya sevk edildiğini, bilirkişilerin etki altına alınmasına çalışıldığını gösteren hal ve davranışların bulunması (delilleri karartma tehlikesi) gerekmekeydi. Buna karşılık suçun üst sınırı 7 yıldan az olmayan hapis cezasını gerektirmesi veya şüpheli/sanığın ikametgâhının veya meskeninin bulunmaması veya kim olduğunu ispat edememesi durumunda tutuklama nedenlerinin varsayılabilceği belirtilmişti. Öte yandan 6 aya kadar hapis cezasını gerektiren suçlarda şüpheli/sanık ancak, suçun toplumda infial uyandırması veya ikametgâhının veya meskeninin bulunmaması veya kim olduğunu ispat edememesi halinde tutuklanabilirdi (CMUK 104).

5) Her suç için tutuklama kararı verilebilir mi? Katalog suçlar öngörülmüş müdür? Sadece katalog halinde sayılan suçlar için mi tutuklama kararı verilebiliyor?

Tutuklamanın şartları mevcutsa kural olarak her suç için tutuklama kararı verilebilir. Yukarıda değinilen ve tutuklama nedeninin varsayılabilceği halleri belirtmek üzere öngörülen katalog dışında bir suç kataloğu yoktur. Ancak sadece adli para cezasını gerektiren veya hapis cezasının üst sınırı 2 yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama kararı verilemeyeceği düzenlenmiştir (100/4). Bunun dışında bazı kişiler (çocuklar, gaip ve kaçaklar) açısından özel tutuklama yasakları öngörülmüştür.

Mülga CMUK'ta da tutuklama için özel bir katalog öngörülmüş değildir. Her suçta şartları varsa uygulanabilen bir tedbir olarak düzenlenmiştir. Hatta CMK'ndan farklı olarak, yukarıda da belirtildiği gibi 6 aya kadar hapis cezasını gerektiren hafif suçlarda da belirli sebeplerle tutuklama mümkündür.

6) Çocuklar, (yasadışı) yabancılar, engelli ya da bağımlılık sorunları olan kişiler gibi savunmasız kişilere ilişkin olarak, tutuklama tedbiri bağlamında özel düzenlemeler mevcut mudur?

Çocuklar (5395 s. ÇKK m. 3/1-a ve TCK m. 6/1- b uyarınca henüz 18 yaşını doldurmamış kişi) bakımından özel düzenleme ÇKK'nun 21. maddesinde yer almaktadır. Düzenlemeye göre onbeş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı 5 yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerinden dolayı tutuklama kararı verilemez. Bu süre çocuk olmayanlar bakımından CMK'nun 100/4. fıkrasında sadece adli para cezasını gerektiren veya hapis cezasının üst sınırı 2 yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama kararı verilemez denerek, 2 yıl olarak belirlenmiştir.

Mülga 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 19. maddesinde ise alt sınırı 3 yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı tutuklama kararının verilmesi yasaklanmıştır.

Yabancılar bakımından özel düzenleme CMK'nun tutuklananın durumunun yakınlarına bildirilmesi başlıklı 107. maddesinin 3. fıkrasında yer almaktadır. Hükme göre tutuklanan şüpheli veya sanık yabancı ise, yazılı olarak karşı çıkılmaması halinde, tutuklanma durumu vatandaşı olduğu devletin konsolosluğuna bildirilir. Mülga CMUK'nda bu yönde bir hüküm mevcut değildir.

Yabancılar bakımından bir başka düzenleme ise 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 57. maddesinde yer alan "**idari gözetim**" kurumudur. Düzenlemeye göre sınır dışı edilmesine karar verilen yabancılar, kolluk tarafından yakalanmaları hâlinde, haklarında karar verilmek üzere derhâl valiliğe bildirilir. Bu kişilerden, sınır dışı etme kararı alınması gerektiği değerlendirilenler hakkında, sınır dışı etme kararı valilik tarafından alınır. Değerlendirme ve karar süresi kırk sekiz saati geçemez. Ancak hakkında sınır dışı etme kararı alınanlardan; kaçma ve kaybolma riski bulunan, Türkiye'ye giriş veya çıkış kurallarını ihlal eden, sahte ya da asılsız belge kullanan, kabul edilebilir bir mazereti olmaksızın Türkiye'den çıkmaları için tanınan sürede çıkmayan, kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar hakkında valilik tarafından idari gözetim kararı alınır. Hakkında idari gözetim kararı alınan yabancılar, yakalamayı yapan kolluk birimince geri gönderme merkezlerine kırk sekiz saat içinde götürülür. Geri gönderme merkezlerindeki idari gözetim süresi altı ayı geçemez. Ancak bu süre, sınır dışı etme işlemlerinin yabancıların iş birliği yapmaması veya ülkesiyle ilgili doğru bilgi ya da belgeleri vermemesi nedeniyle tamamlanamaması hâlinde, en fazla altı ay daha uzatılabilir. Bu kararlara karşı gözetim altına alınan kişi veya yasal temsilcisi ya da avukatı, idari gözetim kararına karşı sulh ceza hâkimine başvurabilir. Mevcut düzenleme idari olmakla birlikte, süre ve uygulanışı dikkate alındığında tutuklama ile ciddi benzerlikler ihtiva etmektedir.

Engelliler, özel bağımlılık sorunları olan kişiler bakımından CMK'nda özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak İnfaz Kanunu'nda hastalık veya engellilik sebebiyle infazın ertelenmesi (CGTİK 16) hükmünün kıyasen tutuklular için de uygulanabileceğini ifade etmek gerekir (CGTİK 116).

7) Tutuklama nedenleri veya katalog suçlar olsa bile tutuklama zorunlu mudur?

Tutuklamaya ilişkin CMK'nda yer alan düzenlemeler incelendiğinde, tutuklamanın zorunlu olduğu sonucuna ulaşılmasını sağlayacak herhangi bir ifade yer almadığı görülmektedir. Nitekim CMK'nun 100. maddesinde koşul ve şartlar oluşmasına rağmen tutuklamanın takdire bırakıldığı "**tutuklama kararı verilebilir**" şeklinde ifade edildikten sonra "işin önemi, verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiri ile ölçülü olmaması halinde, tutuklama kararı verilemez" denerek takdirin ölçülülükle sınırlandığı görülmektedir. Yine maddenin tutuklama nedenlerine ilişkin 2. fıkrası ile tutuklama nedenine dair katalogun yer aldığı 3. fıkrasında "**tutuklama nedeni var sayılabilir**" ifadelerine yer verilmek suretiyle tedbirin zorunlu olmadığı vurgulanmıştır.

Mülga CMUK'nda da tutuklamayı gerektiren halleri düzenleyen maddede "**tutuklanabilir**" ve "**var sayılabilir**" şeklinde zorunluluğu değil, takdiri ifade eden anlatım tarzı tercih edilmiştir (CMUK 104).

8) Kişilerin, özellikle tutuklama tedbirine ilişkin olarak, müdafiden hukuki yardım alma hakkı ve bu aşamada dava dosyasına erişim hakları nasıl düzenlenmiştir?

CMK 149'ya göre şüpheli veya sanık, soruşturma ve kovuşturmanın her aşamasında bir veya birden fazla müdafinin yardımından yararlanabilir. Müdafinin, şüpheli veya sanıkla görüşme, ifade alma veya sorgu süresince yanında olma ve hukukî yardımda bulunma hakkı

engellenemez, kısıtlanamaz. CMK 150' de istem üzerine veya bazı hallerde istem aranmaksızın müdafî görevlendirme zorunluluğu düzenlenmiştir. Bunun dışında Kanunun 101. maddesinin 3. fıkrası ise tutuklama istenildiğinde, şüpheli veya sanığın, kendisinin seçeceği veya baro tarafından görevlendirilecek bir müdafinin yardımından yararlanacağını düzenlemektedir. Böylece **tutuklama tedbirine özgü bir mecburi müdafilik** öngörülmüştür. Mülga CMUK'nda ise tutuklama sorgusunda ihtiyari olarak müdafinin vekâletname aranmaksızın hazır bulunabileceği ve dinleneceği düzenlenmiştir (CMUK 106).

Dosyaya erişim hakkı bakımından tutuklama koruma tedbiri bakımından özel bir düzenleme bulunmamaktadır. CMK'nun müdafinin dosyayı inceleme yetkisi başlıklı 153. maddesinin 1. fıkrasında müdafinin, soruşturma evresinde dosya içeriğini inceleyebileceği ve istediği belgelerin bir örneğini harçsız olarak alabileceği düzenlenmiştir. Ancak maddenin 2. fıkrasında, katalog halinde sayılan suçlar hakkında sürdürülen soruşturmalarda, dosya içeriğini inceleme veya belgelerden örnek alma yetkisinin, soruşturmanın amacını tehlikeye düşürebileceği hallerde Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim kararıyla kısıtlanabileceği ifade edilmiştir. Maddenin 3. fıkrası ise kısıtlamanın sınırı olarak, yakalanan kişinin veya şüphelinin ifadesini içeren tutanak ile bilirkişi raporları ve adı geçenlerin hazır bulunmaya yetkili oldukları diğer adli işlemlere ilişkin tutanakların kısıtlama kapsamında olmadığını öngörmektedir.

Mülga CMUK 143'te de dosyayı inceleme ve örnek alma yetkisi benzer şekilde düzenlenmiştir. Ancak kısıtlama kararında herhangi bir suç katalogu öngörülmüş değildir. Belirtmek gerekir ki yukarıda değinilen katalog suç yaklaşımı CMK'da 2014 yılında yapılan değişiklikle getirilmiş olup öncesinde tüm suçlar için kısıtlılık kararının verilmesi mümkündür.

Burada **AİHM'nin ilgili kararları** çerçevesinde adil yargılanma hakkı ve özellikle tutuklama kararının etkin bir yargısal denetime tabi tutulabilmesi noktasında şüpheli veya sanığın bizzat veya müdafî aracılığıyla **tutuklamanın denetimi için önem taşıyan delillere ulaşmasının** zorunlu olduğunu ifade etmek gerekir. Mevcut düzenlemede dosyayı inceleme ve örnek alma yetkisi yalnızca müdafî açısından düzenlenmiş ve yukarıda belirtilen kapsamda bu yetkinin kısıtlanabileceği kabul edilmiştir. Dolayısıyla AİHM kararları ışığında ilgili hükümlerin gözden geçirilerek tutuklamaya dayanak teşkil eden delillerin de kısıtlama kararı dışında tutulması, değişiklik yapılmıyacağı kadar da bu yönde uygulama yapılması gerekmektedir.

9) Tutuklama tedbiri uygulanan kişilere sahip oldukları haklarının açıklanması noktasında yetkililerin yükümlülükleri nelerdir? Hangi andan itibaren bu yükümlülükler gündeme gelecektir?

Hakkında tutuklama kararı verilecek kişiler bakımından isnadı ve sahip oldukları hakları öğrenme hakkı CMK'nun **yakalama, ifade ve sorgu hükümleri** bir arada değerlendirilerek izah edilmelidir. Zira çoğunlukla tutuklama koruma tedbiri, bahsi geçen diğer müesseselerle birlikte veya ardılı olarak uygulanmaktadır.

Yakalama koruma tedbirini düzenleyen CMK'nun 90/4. maddesinde yakalama sonrasında kolluk görevlilerine kişinin kaçmasını, kendisine veya başkalarına zarar vermesini önleyecek tedbirleri aldıktan sonra, kişiye kanuni haklarını derhal bildirmek yükümlülüğü

getirmektedir. Benzer şekilde yakalama tutanağını düzenleyen 97. maddesinde, tutanakta kişiye haklarının tam olarak bildirildiğinin tespit edilmesi zorunluluğu getirilmiştir. Bu bağlamda yakalama anında kolluk, kişinin kaçmasını, kendisine ve çevresine zarar vermesini önleyecek tedbirleri aldıktan sonra hakları hatırlatmakla yükümlüdür.

Tutuklama bakımından yine öncül işlemler olan ifade ve sorgu işlemleri sırasında da kişiye hakların hatırlatılması zorunluluğu açıkça düzenlenmiştir. CMK'nun ifade ve sorgunun tarzı başlıklı 147. maddesinde ifade ve sorgu işlemi öncesinde hakların hatırlatılması zorunluluğu, bu hakların neler olduğu saymak suretiyle belirtilmiştir.

Mülga CMUK'nda yakalamaya ilişkin olanlar hariç, ifade ve sorgu işlemleri açısından aynı yönde hükümler yer almaktadır (CMUK 135).

10) Yargı kararlarında tutuklama kararının gerekçelendirilmesi nasıl yapılmaktadır?

Tutuklama kararlarının gerekçeli olması zorunluluğu, genel olarak hâkim ve mahkeme kararlarının gerekçeli olması gerektiğini öngören AY'nun 141/3 ve CMK'nun 34. maddelerine dayanmaktadır. Mülga CMUK'ndan farklı olarak kanun koyucu tutuklama kararlarında gerekçenin ne şekilde olacağını CMK'nun 101. maddesinde ayrıntıları ile açıklamaktadır. Bu bağlamda kuvvetli suç şüphesini, tutuklama nedenlerinin varlığını, tutuklama tedbirinin ölçülü olduğunu gösteren delillerin somut olgularla gerekçelendirilerek açıkça gösterilmesi gerekmektedir. Tutukluluğun halinin devamına ilişkin kararlarla tahliye taleplerinin reddine ilişkin kararlarda aynı içerik ve yöntemle kaleme alınmak durumundadır.

Bu düzenlemeden hareket edildiğinde, her hangi bir tutuklama kararında öncelikle şüphelinin fiili işlediği yönünde kuvvetli şüphe sebeplerinin dayandığı delillerin neler olduğunu ortaya konması, bu delillerle ulaşılan kuvvetli şüphe sonucu arasında neden sonuç ilişkisinin kurulması; ikinci aşamada ise tutuklama nedeni olarak ifade edilen hususların hangi delillere dayalı olarak tespit edildiğinin ilave bir ispat aşaması olarak ele alınması gerekmektedir. Son olarak yine adli kontrol tedbirlerinin yetersizliği, tutuklamanın ölçülü olduğu hususunun da karar ve gerekçesinde yer alması gerekmektedir.

Uygulamada özellikle tutuklama kararlarında gerekçe yazımı hususunda CMK'nun 101. maddesine aykırı davranıldığı, kuvvetli suç şüphesine ilişkin tespitlerin ihsas-ı rey oluşturabileceği endişesiyle soyut kanun hükümlerinin tekrarından ibaret biçimde kaleme alındığı, birden fazla şüphelinin olduğu soruşturma ve kovuşturmalarda, her bir şüpheli veya sanık için ayrı değerlendirme yapmak yerine, toplu bir değerlendirme ile gerekçe yazıldığı bilinmektedir. Bu durum sadece AY'nun 19. maddesinde ve AİHS'nin 5. maddesinde düzenlenen kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının değil değil, aynı zamanda tutuklama kararına karşı yapılacak denetim muhakemesi başvurularının da etkisiz hale gelmesini ve adil yargılanma hakkının da ihlali anlamına gelmektedir.

11) Yargı kararlarındaki tutuklamalar gerekli ve ölçülü müdür?

Tutuklama tedbirinin amacı, şüpheli veya sanığın hürriyetinin kısıtlanması suretiyle kaçmasının ve delilleri karartmasının önüne geçilerek ceza muhakemesinin yapılmasının ve muhtemel mahkûmiyet hükmünün infazının sağlanması şeklinde ifade edilebilir.

Ancak uygulamada farklı amaçlar tutuklamada rol oynayabilmekte dolayısıyla tutuklamanın gerekli ve ölçülü olmadığı durumlar ortaya çıkabilmektedir. Gereksiz ve ölçüsüz tutuklama bakımından öne çıkan birtakım sebeplerinin altınun çizilmesinde fayda vardır. Bunlardan ilki tutuklamaya, işlenen suç nedeniyle ortaya çıkan toplumsal infialin önünün alınması amacıyla başvurulmasıdır. Mülga CMUK'nda hafif suçlarda tutuklama sebebi olarak düzenlenen toplumsal infial gerekçesi mevcut CMK'nda yer almamaktadır. Ne var ki birçok olayda bu sebebin halen gerek tutuklama kararının verilmesinde gerekse bir olayda tutuklama kararının verilmemiş olmasına dair eleştirilerde etkili olduğu görülmektedir. Bunun gibi muhtemel cezaya mahsuben peşinen cezalandırma, tekrar suç işlemeyi önleme gibi mevcut tutuklama tedbiri düzenlemesine yabancı sebeplere de rastlanabilmektedir.

Tüm bunlar esasen tedbir olan tutuklamanın, ceza olarak tatbiki gibi bir sonuca neden olmaktadır. Yargılamaların çok uzun sürmesinin de etkisiyle tutuklama tedbirinin 5 yıla varan sürelerde uygulanması söz konusu olmakta, bu durum tedbirin başlangıçta ölçülü olsa bile süreçte ölçüsüz hale gelmesine neden olmaktadır.

Yine ölçülülük bakımından işaret edilmesi gereken bir husus da özellikle düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında kalıp kalmadığı hususunda tartışma bulunan suçlardaki tutuklama uygulamalarıdır. Bu tür suçlarda delillerin tamamının toplanmış olmasına rağmen soyut kaçma şüphesine dayalı olarak verilen tutuklama kararları, gerekli olmadıkları gibi isnat edilen suçlar için öngörülen asgari ve azami ceza miktarları dikkate alındığında ölçüsüzdür.

12) Kişinin yokluğunda (gıyabi) tutuklama mümkün müdür?

CMK bir istisna dışında yoklukta tutuklamaya imkân vermemiştir. CMK'nun tutuklama kararı başlıklı 101. maddesi, tutuklama yargılamasında şüpheli veya sanığın hazır bulunması gerektiğini ifade etmiştir. Buna ek olarak CMK'nun yakalama emrini düzenleyen 98. maddesinin 1. fıkrasının son cümlesinde, "Ayrıca, tutuklama isteminin reddi kararına itiraz halinde, itiraz mercii tarafından da yakalama emri düzenlenebilir" denerek, hazır bulunmayan şüpheli veya sanık hakkında tutuklama yargılaması yapılabilmesi için yakalama emri çıkarılmasının mümkün olduğu düzenlenmiştir.

Yoklukta tutuklama imkânını veren açık bir hüküm kaçaklar hakkındaki CMK'nun 248. maddesinin 5. fıkrasında yer almaktadır. Düzenlemeye göre "Kaçak hakkında 100 üncü ve sonraki maddeler gereğince, sulh ceza hâkimi veya mahkeme tarafından yokluğunda tutuklama kararı verilebilir". Ancak 5320 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'un 5/2 maddesiyle gıyabi tutuklama, sadece yabancı bir ülkede kaçak olanlarla sınırlanmıştır.

Öte yandan CMK 112'de adli kontrol tedbirine uymamanın bir sonucu olarak hemen tutuklama kararı verilebileceği düzenlenmektedir. Fakat bu kararın nasıl verileceğine dair maddede bir açıklık yoktur. Doktrinde çoğunlukla tutuklamaya dair genel kuralların geçerli olduğu kabul edilmekle birlikte karşı görüş olarak bu halde de gıyabi tutuklama kararı verilebileceği ileri sürülmektedir.

Mülga CMUK'nda açıkça tutuklama kararının yüze karşı veya yoklukta verilebileceği öngörülmüştür (CMUK 106). Yürürlükteki CMK'nun en önemli yeniliklerinden biri de gıyabi tutuklamanın kaldırılmış olmasıdır.

13) Tutuklama yargılamasında müdafî hazır olmak zorunda mıdır?

Yukarıda da açıklandığı üzere şüpheli veya sanık, soruşturma ve kovuşturmanın her aşamasında bir veya birden fazla müdafinin yardımından yararlanma hakkında sahip olup müdafinin ifade ve sorgu sırasında hazır bulunma yetkisi vardır (CMK 149). CMK 150 uyarınca istem üzerine ve bazı hallerde istem aranmaksızın şüpheli veya sanığa müdafî görevlendirilecektir. Tutuklamaya özgü olarak da CMK'nun 101/3. maddesinde açıkça "Tutuklama istenildiğinde, şüpheli veya sanık, kendisinin seçeceği veya baro tarafından görevlendirilecek bir müdafîin yardımından yararlanır" denilmiştir. Mülga CMUK'ta müdafî yardımından yararlanma ve kapsamı aynı genişlikte olmasa bile mecburi müdafîlik halleri düzenlenmiş bulursa da tutuklamada müdafinin hazır bulunması bir zorunluluk olarak düzenlenmiş değildir (CMK 106).

14) Tutuklama yasağı halleri var mıdır?

CMK'nun 100/4. fıkrasında sadece adli para cezasını gerektiren veya hapis cezasının üst sınırı 2 yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama kararı verilemez denerek, tutuklama yasağının kapsamı belirlenmiştir. Bu yasağın, 15 yaşını doldurmamış çocuklar bakımından üst sınırı 5 yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiiller olarak belirlenmiştir (ÇKK 21). Ayrıca gaip veya kaçak sanığa duruşmaya gelmesi halinde tutuklanmayacağı hususunda bir güvence belgesi verilmişse (CMK 246, 248/7) tabii olarak bu durumda da tutuklama kararı verilmeyecektir.

Mülga CMUK'nda 6 aya kadar hapis cezasını gerektiren suçlarda da belirli sebeplere dayalı olarak tutuklama kararı verilmesi mümkündür (CMUK 104). Çocuklar bakımından ise alt sınırı 3 yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren suçlarda tutuklama yasaklanmıştır (2253 sayılı Kanun 19).

15) İlk derece mahkemesinin hapis cezası içeren mahkûmiyet kararından sonra hükmün kesinleşmesine kadar geçen sürede tutuklama mümkün müdür? Mümkünse bu durum tutuklama süresine dâhil edilir mi?

Tutuklamada azami süreleri düzenleyen CMK'nun 102. maddesi bu tür bir ayırım yapmamaktadır. Düzenleme mahkemelerin görev alanlarına göre suçlar için azami tutukluluk sürelerini belirlemiş ve bu süreden daha uzun süre kişilerin tutuklu kalmasına izin vermemiştir. Ancak Yargıtay, ilk derece mahkemesinde hüküm verildikten sonra, artık tutuklama süresinin işlemeyeceği kabul ederek, kişinin "hüküm özlü tutuklu" veya "hükmen tutuklu" olduğu sonucuna ulaşmış ve bu içtihadını tekrar eder hale getirmiştir. (YCGK, 29.03.2011 tarih, 2011/3-49 E. ve 2011/28 K., aynı yönde YCGK, 12.04.2011 tarih, 2011/1-51 E. ve 2011/42 K.).

Anayasa Mahkemesi de Terörle Mücadele Kanunu'nun belirli suçlarda CMK'daki tutuklama süresinin iki kat (10 yıl) uygulanacağını öngören mülga 10. maddesindeki düzenlemeyi ölçülü bulmayarak (AY 2, 13 ve 19'a aykırı görerek) iptal ettiği kararında AİHM kararlarına atf

yaparak mahkûmiyet kararı sonrasında sürecin tutukluluk olarak değerlendirilmediğini belirtmiştir (AYM, 04.07.2013 tarih, 2012/100 E. ve 2013/84 K.). Ancak söz konusu kararda da vurgulandığı üzere AY 19/7'de (keza AİHS 5/3'te) kişilerin makul süre içinde yargılanma ve makul süreyi aşan sürelerle tutulu kalmama hakları güvence altına alınmış olup Yargıtay (ve AYM) uygulaması çerçevesinde CMK 102'deki sürelerle mahkûmiyet sonrası süre dâhil edilme bile bir bütün olarak tutukluluk süresinin makul olması gerektiği açıktır.

Yukarıda da değindiğimiz üzere mülga CMUK'nda alt sınırı 7 yıl ve daha fazla hapsi gerektiren suçlarda zaten tutukluluk durumunun devamına karar verilebileceği için süreyle ilgili benzer bir tartışmanın bulunmadığını söylemek mümkündür. Ancak AY'nun ve AİHS'nin belirttiğimiz hükümleri ve AİHM içtihatları çerçevesinde makul süreyle ilgili sorunların önceki uygulamada da mevcut olduğunu ifade etmek gerekir.

16) Tutuklama süreleri dolduğunda kişiye uygulanan alternatif tedbirlere uyulmaması durumunda kişi yeniden tutuklanabilir mi?

Tutukluluk süreleri dolduğunda alternatif tedbir olarak adli kontrol uygulanabilir (CMK 109/7). Kişinin adli kontrol tedbirinin gereklerini isteyerek yerine getirmemesi halinde hapis cezasının süresi ne olursa olsun hemen tutuklamaya karar verilebileceği öngörülmüştür (CMK 112). Maddede "tutuklama kararı verilebilir" denilerek tutuklamanın zorunlu olmadığı anlaşılmaktadır.

Bu hüküm iki açıdan tutuklamaya ilişkin yasak ve sınırlamalarla karşı karşıyadır. Bunlardan birincisi sadece adli para cezasını gerektiren veya hapis cezasının üst sınırı 2 yıldan fazla olmayan suçlarda söz konusu olan **tutuklama yasağı** (CMK 100/4) bakımındandır. Buna göre adli kontrol tedbirine uymama dolayısıyla tutuklama kararı verilirken üst sınırı 2 yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren suçlara dair tutuklama yasağı dikkate alınmayacaktır. Ancak maddede yalnızca hükmedilecek hapis cezasının süresinin önem taşımadığından bahsedilmesi itibarıyla adli para cezasına ilişkin yasak burada da geçerlidir. Kaldı ki sadece adli para cezasının verilebileceği bir fiil dolayısıyla kişinin tutuklu yargılanması halinde tutuklulukta geçirilen sürenin mahsubu mümkün olmayacağından haksız tutuklama sebebiyle tazminat yükümü de doğabilecektir (CMK 141/1-f).

Öte yandan söz konusu hükmün, 15 yaşını doldurmamış çocuklarda üst sınırı 5 yıldan fazla olmayan hapis cezasını gerektiren fiiller sebebiyle öngörülen tutuklama yasağını (ÇKK 21) bertaraf edip etmediği tartışmaya açıktır. Çünkü ÇKK 20'de çocuklara özgü adli kontrol tedbiri düzenlenmiş olup tedbir kapsamındaki yükümlülüklere uyulmamasının sonucu da aynı maddede -çocuğun yaşına veya hapis cezasının süresine değinilmeden- yalnızca "tutuklama kararı verilebilir" şeklinde düzenlenmiştir. Esasen tutuklama yasağı da bir sonraki maddede öngörülmüştür. Kanunun lafzı, ilgili maddelerin sırası ve özel norm niteliği çerçevesinde söz konusu tutuklama yasağının adli kontrol tedbirine uymama üzerine verilebilecek tutuklama için de geçerli olduğu sonucuna varmak mümkündür. Ancak aksi görüş olarak tutuklama yasağının genel bir düzenleme getirdiği oysa burada adli kontrol tedbirinin yetersiz olduğunun anlaşılması olgusuna dayalı olarak tutuklama tedbirinin devreye girdiği dolayısıyla yasağın dikkate alınmayacağı ileri sürülebilir.

Konumuzla ilgili ikinci durum ise **tutukluluk süresi** yönünden olup süre dolduğu için başvuru adli kontrol tedbirine aykırılık nedeniyle tekrar tutuklamaya dönülüp dönülemediği tutukluluk süresinin işlevi açısından tartışmaya müsaittir. İlk olarak burada adli kontrol hükümlerine uymamaya dayalı yeni bir tutuklamanın bulunduğu dolayısıyla sürenin ayrıca hesaplanması gerektiği düşünülebilir. Ancak bu yorum tarzı esas alınsa bile AY ve AİHS hükümleri ve ilgili içtihatlar temelinde bir bütün olarak makul süre sınırlamasının dikkate alınması şarttır. Bu konuda karşı görüş olarak ise tutuklama süresinin mutlak olduğu, tutukluluk sürelerinin dolması nedeniyle uygulanan adli kontrol tedbirine aykırılık dolayısıyla yeniden tutuklama kararı verilemeyeceği ileri sürülebilir. Karşılaştırmalı hukukta bu hususta ilave bir süre uzatımının düzenlendiği görülmektedir.

17) Tutuklama kararının denetimi nasıl yapılmaktadır? Tutuklama kararına karşı başvuru yolu nedir? Denetim hangi süre aralığında gerçekleştirilmektedir? Tutuklunun denetim yoluna başvurusunda süre ve/veya sayı sınırlaması mevcut mudur?

Tutuklama kararının denetimi bir insan hakkı olarak AY 19/8'de ve AİHS 5/4'te düzenlenmiştir. CMK'ya göre de soruşturma ve kovuşturma evresinde verilen tutuklama ve tutukluluk halinin devamına ilişkin kararlara karşı **itiraz kanun yoluna** başvurulması mümkündür (CMK 101/5, 105).

Tutukluluk durumunun devamı süresince de bunun **incelenmesi** söz konusudur. Soruşturma evresinde şüphelinin tutukluken bulunduğu süre içinde ve en geç otuzar günlük süreler itibarıyla tutukluluk halinin devamının gerekip gerekmediği hususunda, Cumhuriyet savcısının veya şüphelinin istemi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından karar verilir. Kovuşturma evresinde ise duruşmanın her oturumunda ve otuzar günü aşmamak üzere tutukluluk halinin devamı veya sonlandırılması hususunda bir karar verilmesi gerekmektedir (CMK 108).

CMK'nun 104. maddesi uyarınca şüpheli veya sanık, soruşturma ve kovuşturmanın her aşamasında salıverilmesini talep edebilir. Bu noktada herhangi bir süre veya sayı sınırlaması bulunmamaktadır. Bu biçimde yapılmış başvurular üzerine verilen ret kararlarına karşı ise yine itiraz yolunun işletilebilmesi mümkündür (CMK 105).

Mülga CMUK'nda da tutuklama kararlarına karşı itiraz kanun yolu öngörülmüş, tutukluluk halinin devamı süresince bunun inceleneceği hüküm altına alınmıştı (CMUK 106, 112).

18) Adli kontrol kapsamındaki yükümlülüklere uygun davranılıp davranılmadığı nasıl izlenmektedir/denetlenmektedir? Bu yükümlülüklere uygun davranılmadığının tespiti halinde uygulanan yaptırımlar nelerdir? Serbest bırakılan kişinin tekrar tutuklanması için hangi şartlar gerçekleşmelidir ve buna ilişkin nasıl bir usuli süreç bulunmaktadır?

CMK'nun 109. maddesi uyarınca adli kontrol, şüpheli veya sanığın bir veya birden fazla yükümlülüğe tabi tutulmasını içerir. Bu yükümlülüklerin ne şekilde uygulanacağı ve kimler tarafından denetleneceği hususunda ise bütüncül bir düzenleme bulunmamaktadır. 5402 sayılı Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanununun 12. ve 13. maddelerinde Adalet komisyonunun bulunduğu yerdeki Cumhuriyet başsavcılığına bağlı olarak kurulan denetimli serbestlik hizmetleri müdürlüğünün, soruşturma ve kovuşturma evresinde verilen adli

kontrol kararlarında belirtilen yükümlülüklerle ilgili çalışmaları yapmakla görevli olduğu ifade edilmektedir. Yine aynı Kanun'un 15/A maddesinde şüpheli veya sanıkların toplum içinde izlenmesi, gözetimi ve denetiminin elektronik cihazların kullanılması suretiyle de yerine getirilebileceği ifade edilmektedir. Ancak bu hususta çıkarılan Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği'nin adli kontrolün uygulanmasına ilişkin 57. ve devamı maddeleri, son derece yetersizdir.

Yukarıda tutuklama bağlamında da değinildiği gibi adli kontrol yükümlülüklerine uymama durumunda ne şekilde hareket edileceği CMK'nun 112. maddesinde düzenlenmiştir. Düzenlemeye göre yükümlülüklere isteyerek uymayan şüpheli veya sanık hakkında, hükmedilebilecek hapis cezasının süresi ne olursa olsun tutuklama kararı verilebilir. Başka bir ifadeyle tutuklama yasağı olsa dahi hürriyeti bağlayıcı ceza öngörülmüş suçlarda tedbirlere uymayan kişinin tutuklanması mümkündür. Buna karşın kişinin tutuklanması bir zorunluluk değildir. Adli kontrol konusunda karar veren yargı merci (hâkim veya mahkeme) tedbirin vasıf ve mahiyetini değiştirerek, adli kontrol tedbirinin uygulanmasına devam edebilir. Adli kontrole tutuklama süresinin dolması nedeniyle başvurulmuşsa tekrar tutuklamaya karar verilemeyeceği veya yeniden tutuklamanın mümkün olduğu savunulsa bile makul süre ölçütünün dikkate alınması gerektiği ifade edilebilir.

Adli kontrol tedbirlerine uymamak bakımından değinilmesi gereken özel bir husus 109/3-f bendinde düzenlenen belirli bir güvencenin yatırılmasına karar verilmesi halidir. CMK'nun 113. maddesine göre bu güvence ile amaçlanan şüpheli veya sanığın bütün usul işlemlerinde, hükmün infazında veya altına alınabileceği diğer yükümlülükleri yerine getirmek üzere hazır bulunmasını sağlamak, katılanın yaptığı masrafları, suçun neden olduğu zararların giderilmesi ve eski hale getirme için gerekli masrafları; şüpheli veya sanık nafaka borçlarını ödememeleri nedeniyle kovuşturuluyorlarsa nafaka borçlarını, kamusal giderleri ve para cezalarını karşılamaktır. Şüpheli veya sanık, tedbirlerin amaçlarından birisi olan usuli işlemlere geçerli bir mazereti olmaksızın katılmaması durumunda, yatırılan güvencenin bu amaca özgülümlü bölümlü hazineye gelir kaydedilir (CMK 115).

Serbest bırakılan kişinin tekrar tutuklanması bakımından, özel ve farklı bir düzenleme bulunmamaktadır. Şüpheli veya sanık, ilk defa hangi koşul ve şartlarla tutuklanmasına karar veriliyorsa, aynı usulle tutuklama kararı verilebilir.

Mülga CMUK'ta adli kontrol adıyla bir tedbir düzenlenmiş olmamakla birlikte mevcut düzenlemedeki adli kontrol yükümlülüklerinden biri olan güvence verme, kefaletle salıverme olarak amaç yönünden daha sınırlı bir biçimde düzenlenmişti (CMUK 117-122). Kefaletle salıverilen tutuklunun yeniden tutuklanmasına ilişkin olarak Kanunun 120. maddesi kişinin kaçma hazırlığında olması veya usulü dairesinde davet emrine mazereti olmaksızın uymaması yahut tutuklanmasını gerektiren yeni sebeplerin ortaya çıkması halinde verdiği kefaletle bakılmaksızın yeniden tutuklanacağı öngörülmüştür. CMUK 121 ve 122'de de kefaletle lüzum kalmaması, kefaletten kurtulma ve kefalet parasının hazineye gelir kaydını gerektiren haller detaylı olarak hüküm altına alınmıştır.

19) Soruşturma evresinde tutuklamanın devamına gerek görmeyen savcı tutukluyu kendiliğinden serbest bırakabilir mi?

CMK'nun 103/2. fıkrasına göre soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının, adli kontrol veya tutuklamanın artık gereksiz olduğu karısına varacak olursa, şüpheliyi resen serbest bırakmak yetkisi bulunmaktadır. Yine kovuşturmayaya yer olmadığına karar verilmesi durumunda da şüpheli serbest bırakılır. Benzer bir hüküm mülga CMUK 126'da da yer almaktaydı.

20) Hukuk sisteminizde tutuklama tedbirine alternatif bir koruma tedbiri bulunmakta mıdır? (örneğin ev hapsine, elektronik gözetim gibi). Eğer varsa böyle bir kurumun somut olayda uygulanabilmesi için gerekli olan şartlar ve öngörülen usul nedir?

Hukukumuzda özel bir adli ev hapsi, elektronik gözetim gibi özel bir tutuklama alternatifi bulunmamaktadır. Ancak adli kontrol tedbirleri bağlamında şüpheli veya sanığa, konutu terk etmemek, belirli bir yerleşim bölgesini terk etmemek, belirlenen yer veya bölgelere gitmemek gibi adli kontrol tedbirlerinin uygulanması mümkündür. Bu tedbirlerin 5402 sayılı Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanununun 15/A maddesi uyarınca elektronik izleme ile uygulanması mümkündür. Ancak tekrar ifade etmek isteriz ki, bu haller özel bir tedbir değil, adli kontrol tedbiri başlığı altında ele alınmaktadır.

23) Tutukluluk halinin, kişinin alacağı cezadan mahsubu nasıl düzenlenmiştir?

Tutuklulukta geçen sürelerin mahkûmiyetten mahsubu, TCK'nun 63. maddesinde düzenlenmiştir. Düzenlemeye göre hüküm kesinleşmeden önce gerçekleşen ve şahsi hürriyeti sınırlama sonucunu doğuran bütün haller nedeniyle geçirilmiş süreler, hükmolunan hapis cezasından indirilir. Şahsi hürriyeti sınırlama sonucunu doğuran haller tutuklama ile birlikte, gözaltında geçirilen süre ve CMK'nun 109/3-e bendinde düzenlenen uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatma halleri de dâhildir. Mülga TCK 40'ta da tutuklulukla sınırlı olarak benzer bir hüküm yer almaktaydı.

24) Hukuka aykırı tutuklama için tazminat öngörülmüş müdür? Koşulları veya tazminat miktarları nelerdir?

Tutuklamanın hukuka aykırı veya haksız olması durumunda tazminat ödenmesi bir insan hakkı olarak AY 19/9'da (AİHS 5/5'te) düzenlenmiştir. CMK 141-144'te koruma tedbirleri nedeniyle tazminat hükümlerine yer verilmiştir. Tutuklama nedeniyle tazminat istenmesi, tutuklamanın hukuka aykırı veya haksız olması sebeplerine dayanabilir. Buna göre;

- Kanunlarda belirtilen koşullar dışında tutuklanan veya tutukluluğunun devamına karar verilen (141/1-a),
- Kanunî hakları hatırlatılmadan veya hatırlatılan haklarından yararlandırılma isteği yerine getirilmeden tutuklanan (141/1-c),
- Tutuklama nedenleri ve haklarındaki suçlamalar kendilerine, yazıyla veya bunun hemen olanaklı bulunmadığı hâllerde sözlü açıklanmayan (141/1-g),
- Tutuklanmaları yakınlarına bildirilmeyen (141/1-h),

- Tutuklama işlemine karşı Kanunda öngörülen başvuru imkânlarından yararlandırılmayan (141/1-k)

Kişiler **hukuka aykırı tutuklama** sebebiyle tazminat isteyebilirler.

Tutuklama Kanundaki hükümlere uygun olmakla birlikte çeşitli sebeplerle haksız olabilir. Buna göre;

- Kanuna uygun olarak tutuklandığı hâlde makul sürede yargılama mercii huzuruna çıkarılmayan ve bu süre içinde hakkında hüküm verilmeyen (141/1-d),

- Kanuna uygun olarak tutuklandıktan sonra haklarında kovuşturmayaya yer olmadığına veya beraatlerine karar verilen (141/1-e),

- Mahkûm olup da tutuklulukta geçirdiği süreleri, hükümlülük sürelerinden fazla olan veya işlediği suç için kanunda öngörülen cezanın sadece para cezası olması nedeniyle zorunlu olarak bu ceza ile cezalandırılan (141/1-f),

Kişiler **haksız tutuklama** nedeniyle tazminat talebinde bulunabilirler.

Tazminat davası ağır ceza mahkemesinde görülmekte olup tazminat miktarı **tazminat hukukunun genel prensipleri** çerçevesinde saptanacaktır (AY 19/9, 142/6).

Mülga CMUK'ta koruma tedbirleri nedeniyle tazminata yer verilmemiş olup bu konu 1964 yılında çıkarılan ve 5320 sayılı Kanunla ilga edilen **466 sayılı Kanun Dışı Yakalanan veya Tutuklanan Kimselere Tazminat Verilmesi Hakkında Kanun**'da düzenlenmişti. Bu düzenleme tazminat hukukunun prensiplerinin geçerli olmaması yönünden yetersizdi.